

РАЗВИТИЕ НА ДЕМОГРАФСКИТЕ ПРОЦЕСИ В СЕЛАТА ПО РАЙОНИ НА ПЛАНИРАНЕ И ОБЛАСТИ

Акцентирано е върху проблемите на демографското развитие в селата от различните райони на планиране и области. Направен е сравнителен анализ на процесите на естественото движение на градското и селското население през периода 2001-2007 г. Извършени са сравнения с някои европейски страни. Въпреки че демографската криза в селата е част от общата демографска ситуация в България, са очертани определени различия между града и селото. Разкрити са основните причини за тези различия. Анализирани са структурата на вътрешномиграционните движения. Направени са изводи относно динамиката на общото и селското население в регионален и областен аспект. Дадени са някои предложения в областта на демографската политика за насърчаване на раждаемостта и миграционната политика.

JEL: J11; R11

Според официалната статистика през последните години е налице формиране на положителни тенденции в демографското развитие на България. Те се изразяват в забавяне темповете на намаляване на населението, повишаване на раждаемостта и плодовитостта на родилните контингенти, спадане на детската смъртност, увеличаване на средната продължителност на живота и т.н. Все още обаче значими проблеми за страната в сравнение с другите европейски държави продължават да бъдат високите равнища на общата и детската смъртност, преждевременната смъртност, по-ниската средна продължителност на живота и т.н. За населението в селата тези проблеми изпъкват с още по-голяма острота. Както е известно, от 2007 г. е в сила одобрен от Европейската комисия Национален план за развитие на селските райони в периода 2007-2013 г. Той включва редица мерки, финансово обвързани с усвояването на значителни средства от еврофондовете, които целят спасението и по-нататъшното развитие на селските райони. Тези мерки обаче не могат да се реализират успешно и биха останали само като добри пожелания, ако в селата не е налице необходимият в количествено и качествено отношение човешки потенциал.

Продължилата вече десетилетия тенденция към редуциране на общата численост на населението в селата е характерна и за последните няколко години. През периода 2001-2007 г. то е спаднало с 181 хил. човека, или средногодишният темп на намаление на селското население за същия период е 1.2%, докато при градското той е 0.2%. Само за една година - от 2006 до 2007, българските села за загубили 16 908 човека.

Постоянният спад на селското население е един от най-острите проблеми в развитието на българските села. Ако до началото на 70-те години на миналия век основната причина за драстичното редуциране на това население

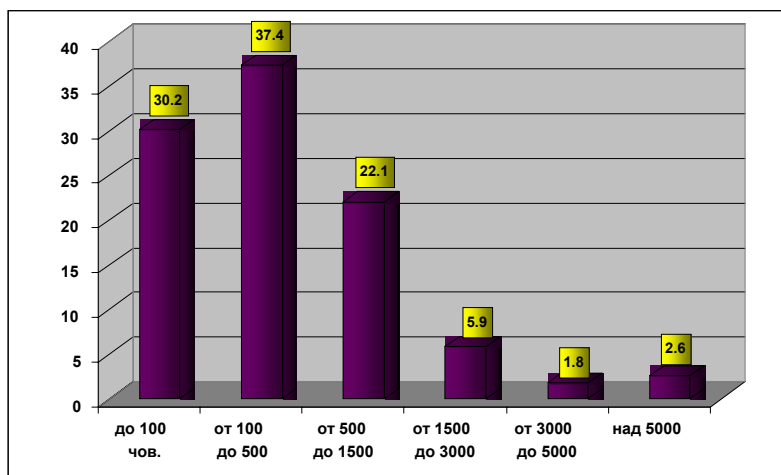
ние и обезлюдяването на цели райони се коренеше в интензивното изтичане на човешки ресурси от селата към градовете, то по-късно доминираща роля в неблагоприятната динамика на неговата численост имат естествените демографски процеси, свързани с ниската раждаемост, високата смъртност и застаряването на населението в селата. Въпреки че сега интензитетът на вътрешномиграционните движения е затихнал, мощните миграционни потоци от селата към градовете, характерни за 60-те-70-те години на миналия век, се отразиха изключително негативно върху по-нататъшното демографско развитие на селските райони. Това налага да се оцени и разкрие сегашното състояние на демографските процеси в селата и да се набележат някои мерки за тяхното стабилизиране.

През 2007 г. селското население съставлява едва 29.3% от общото. При условие, че територията на селските райони обхваща близо 82% от цялата площ на страната, съвсем очевидна е ниската степен на населеност в селата - 25 човека на кв. км при средно за България 70 човека на кв. км, а средната гъстота на населението в градовете достига 272 човека на кв. км.

Това твърде неравномерно териториално разпределение на населението между градовете и селата е довело до неблагоприятна структура на селищата от гледна точка на демографският им потенциал. Налице е голямо струпване на човешка маса в малко на брой големи градове и съответно много на брой села с малко жители (фиг. 1.)

Фигура 1

Структура на селищата през 2007 г. според броя на населението им (%)

От фиг. 1 се вижда, че преобладават селата с население под 500 човека (67.6%), което означава, че близо две трети от населените места у нас са

обречени на бавно, но сигурно загиване, защото най-много след 15-20 години те ще останат без никакви жители и ще бъдат заличени от картата на България.

Процесът на намаление на селското население е придружен и от силно влошаване на възрастовата му структура (табл. 1). Повече от 1/3 от живеещите в селата са над 60-годишни срещу 19.3% при градското население. По всички демографски показатели, отнасящи се до възрастта (коефициент на възрастова зависимост, темп на демографско остаряване, коефициент на прогресивност на възрастовата структура и др.), селското население е с по-влошени характеристики в сравнение с градското.

Таблица 1

Възрастова структура на населението

Възрастови групи	Общо	Градско	Селско
До 19 години	19.9	20.1	19.2
От 20 до 39 години	28.9	31.5	22.8
От 39 до 59 години	27.9	29.1	25
От 60 до 79 години	19.8	16.6	27.6
Над 80 години	3.5	2.7	5.4
<i>Всичко</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Промените във възрастовата структура на населението се изразяват в продължаващия процес на остаряване, което естествено води до нарастване на показателя за средната възраст на живеещите в селата. През 2001 г. той е 44.2, а през 2007 г. – 45.4 години, и е с 5.5 години по-висок, отколкото за населението в градовете.

Особено нисък е делът на лицата с репродуктивни възможности, което е главната причина за големия отрицателен естествен прираст на селското население. За 2007 г. той възлиза на -12.3 на 1000 човека от него срещу -1.9 от това в градовете. Този резултат е следствие, от една страна, от по-ниския процент на раждаемост в селата, който през 2007 г. възлиза на 8.5 на 1000 човека срещу 10.4 в градовете, а от друга - от по-високите стойности на коефициента на смъртност. В селата той достига 20.7 на 1000 човека при 12.3 в градовете. Особено тревожен е фактът, че детската смъртност там е също над средната стойност - 13.1 при 9.7 за страната. Въпреки че в сравнение с 2001 г. се наблюдава определен спад в тези показатели, това обстоятелство продължава да буди тревога, като се има предвид, че в страните-членки на ЕС единствено Румъния е с по-висока детска смъртност, възлизаща на 15.0 на 1000 човека. След Румъния и България по този показател се нареждат други новоприети в ЕС страни: Латвия със 7.8; Словакия – 7.2; Литва - 6.8 на 1000 от населението.

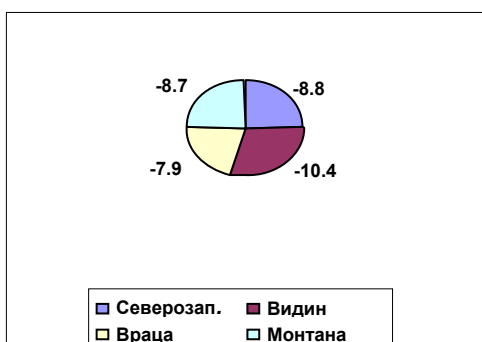
Очевидно е, че големият отрицателен естествен прираст е резултат не само от влошената възрастова структура, но е обусловен и от качеството на

живот в селските райони, което задържа общата и детската смъртност на относително високо ниво. Състоянието на здравеопазването и равнището на медицинското обслужване в селата, особено на тези с население под 500 човека, е практически сведено до минимум. Отдалечеността на малките села от по-голямо селище и недобре изградените, а често и липсващи пътно-транспортни връзки и нередовното посещение на медицински екипи затрудняват своевременното обслужване на нуждаещите се болни хора. Това се отразява и на средната продължителност на живот, която в селата е 71.5, а в градовете 73 години.

Изменението в числеността на селското население по райони на планиране и области може да се проследи на фиг. 2 – фиг. 13.

Фигура 2

Изменение в броя на общото население в Северозападен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

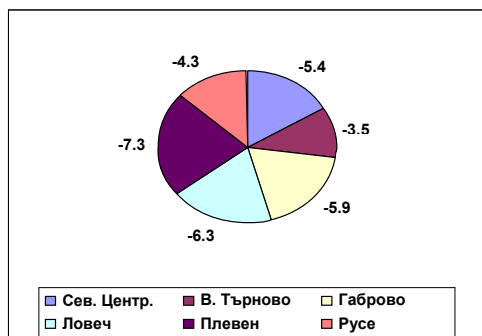
Фигура 3

Изменение в броя на селското население в Северозападен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

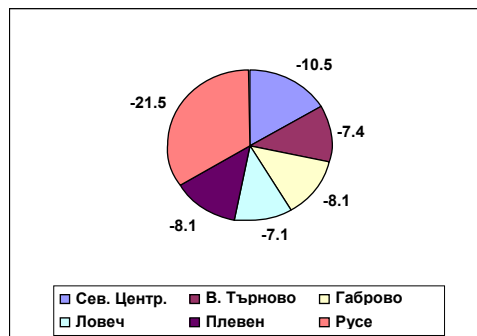
Фигура 4

Изменение в броя на общото население в Северен Централен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

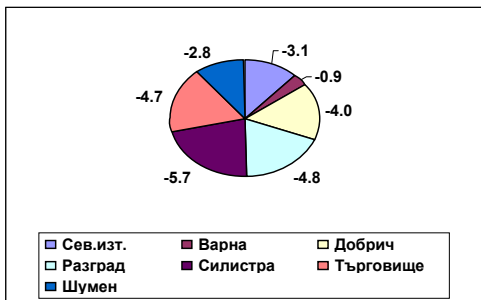
Фигура 5

Изменение в броя на селското население в Северен Централен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

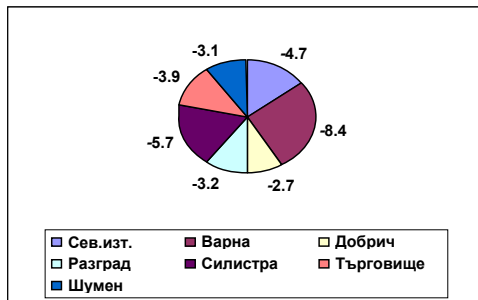
Фигура 6

Изменение в броя на общото население в Североизточен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

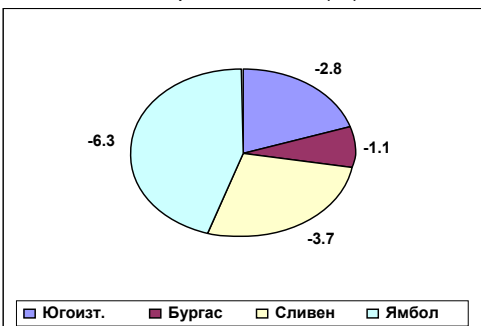
Фигура 7

Изменение в броя на селското население в Североизточен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

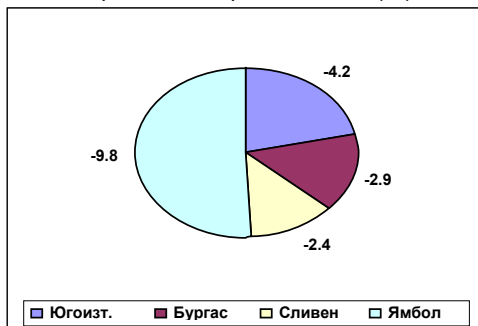
Фигура 8

Изменение в броя на общото население в Югоизточен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

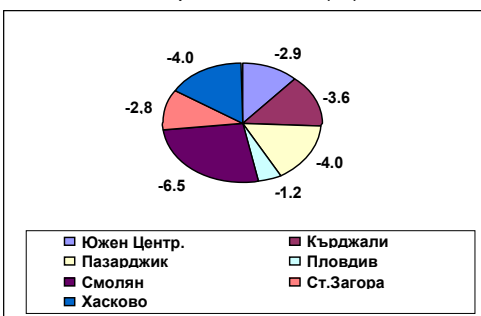
Фигура 9

Изменение в броя на селското население в Югоизточен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

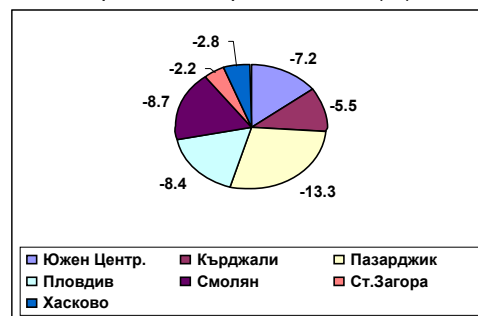
Фигура 10

Изменение в броя на общото население в Южен Централен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

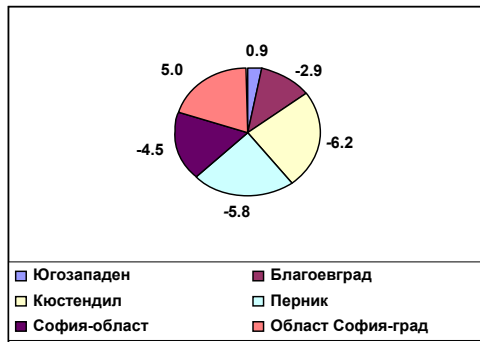
Фигура 11

Изменение в броя на селското население в Южен Централен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

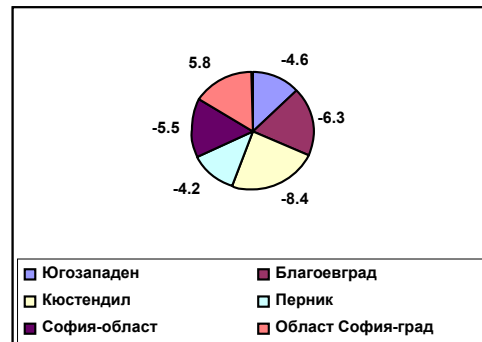
Фигура 12

Изменение в броя на общото население в Югозападен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

Фигура 13

Изменение в броя на селското население в Югозападен район през 2007 спрямо 2001 г. (%)

Както се вижда от фигурите, между отделните райони на планиране, от една страна, и между областите, от друга, съществуват определени различия в темповете и посоката на изменение на броя както на общото, така и само на селското население. С изключение на Югозападния район, където общото население нараства, а селското намалява, във всички останали райони на планиране се наблюдава намаление и на общото, и на селското население.

Очевидно в Югозападния район различията се дължат на това, че в него е включен столичният град, чието население постоянно расте. За отбелязване е фактът, че в област София-град се увеличава както общото, така и селското население, т.е. мигриращите от другите части на страната лица предпочитат да се заселват както в столицата, така и в близките около нея села. За всички останали райони на планиране е характерно, че темпът на намаление на селското население е по-висок в сравнение с този на общото.

В Северозападния район, както и между областите в него, се наблюдават най-слаби различия между темповете на намаление на общото и селското население. В Северния Централен район намалението на селското население изпреварва това на общото с близо 5%. В този район най-голямо разминаване се наблюдава в Русенска област, където броят на живеещите в селата спада със 17% повече, отколкото общото население.

Сходна, но по-слабо изразена е ситуацията в Североизточния и Южния Централен район. Намалението на селското население в съответно принадлежащите им големи областни градове Варна, Пловдив и Пазарджик е доста по-високо в сравнение с това на тяхното общо население, което варира между 7.2 и 9.3%.

В териториален разрез, сравнявайки величините на спад между общото и само селското население, подобна е картината и в областите Бургас, Ямбол, Плевен, Благоевград и Кюстендил. Макар и в по-незначителна

степен (от 0.8% в Плевенска до 3.5% в Ямболска област), при тях намалението на броя на жителите в селата също е по-голямо в сравнение с това на общото им население. Изключение от тази тенденция правят няколко области. В област Перник намалението на селското население е по-малко, отколкото на общото с 1.6%, което се дължи на по-засиленото заселване на градски жители от областта в София-град. Налага се изводът, че близките до големите областни градове села не са така привлекателни като място за живеене както тези, намиращи се в непосредствена близост до столицата.

В Североизточния и Южния Централен райони се наблюдава още една сходна тенденция. Намалението на населението в селата на областите Разград, Търговище и Добрич от Североизточния район и в селата на Хасковска област от Южния Централен район е с по-бавни темпове (в порядъка от 0.8 до 1.6%) в сравнение с намалението на общото население в тези области. Една от причините е по-различният етнически състав на населението и по-специално в селата, където значителна част от него има смесен характер. Подобно е положението и в област Сливен, населявана предимно от лица с ромски произход. Както е известно, тази етническа група е с най-висока раждаемост. Според резултати от изследване на НСИ¹ относно репродуктивните идеали и нагласи на съвременниците ни може да се съди, че в съзнанието на днешните българи за разлика от ромската група приоритет има двудетният модел.

На въпроса “Колко деца според Вас трябва да има съвременното семейство?” 63.0% от анкетираните са отговорили, че то трябва да е с две деца. Според една пета (20.8%) е най-добре в семейството да има едно дете, а 12.8% смятат, че децата трябва да са три или повече. Тези данни в известен смисъл показват формираната се в съзнанието на българското население социална норма за броя на децата, която е оказвала и ще оказва влияние върху репродуктивното поведение.

Турското население е с близки до тези на българското репродуктивни нагласи. Все пак то по-рядко изразява предпочитание към еднородния модел и по-често – към многодетния (съответно 19.9 и 15.9%). Ромското население пък по-рядко, отколкото българите и турците, изразява предпочитание към двудетния и особено към еднородния модел (съответно 54.0 и 11.5%) и значително по-често – към семейство с три или повече деца (32.6%).

Върху динамиката на общото и селското население в страната и по райони на планиране и области определено влияние са оказали противоположните процеси в естественото и механичното движение на населението. Динамиката на естествения прираст на населението през 2007 спрямо 2001 г. може да се проследи от табл. 2.

¹ НСИ. Изучаване на раждаемостта, <http://www.nsi.bg/Census/Razd2001.htm>

Таблица 2

Изменение на коефициента на естествен прираст на населението през периода 2001-2007 г.

Райони на планиране и области	Население - общо		Селско население	
	2001 г.	2007 г.	2001 г.	2007 г.
<i>Общо за страната</i>	-5.6	-5.0	-12.4	-12.2
<i>Северозападен</i>	-11.1	-10.7	-23.3	-20.6
Видин	-13.5	-14.7	-29.9	-29.0
Враца	-8.9	-10.1	-17.9	-18.6
Монтана	-12.1	-11.6	-25.9	-25.0
<i>Северен Централен</i>	-8.8	-7.3	-18.7	-13.9
В.Търново	-8.5	-7.4	-18.8	-17.5
Габрово	-9.4	-8.8	-27.6	-24.6
Ловеч	-9.5	-9.4	-19.3	-18.5
Плевен	-9.1	-9.6	-18.2	-17.6
Русе	-8.0	-7.0	-15.6	-16.8
<i>Североизточен</i>	-4.2	-2.8	-8.4	-8.2
Варна	-2.7	-1.0	-9.3	-7.7
Добрич	-4.5	-4.5	-10.1	-10.8
Разград	-5.5	-6.6	-6.9	-8.5
Силистра	-6.9	-6.7	-8.3	-8.1
Търговище	-5.7	-5.4	-9.5	-8.0
Шумен	-3.6	-3.9	-6.5	-6.7
<i>Югоизточен</i>	-3.9	-3.4	-9.4	-10.0
Бургас	-3.6	-1.9	-7.8	-6.6
Сливен	-1.8	-0.6	-6.2	-3.8
Ямбол	-7.6	-6.7	-17.8	-19.1
<i>Южен Централен</i>	-4.5	-4.1	-9.8	-9.6
Кърджали	0.2	-0.6	-1.1	-2.5
Пазарджик	-3.7	-3.9	-6.6	-8.4
Пловдив	-4.4	-4.1	-11.1	-11.5
Смолян	-4.3	-4.4	-6.9	-8.1
Ст.Загора	-5.7	-5.5	-14.2	-13.6
Хасково	-6.8	-6.6	-17.8	-16.3
<i>Югозападен</i>	-4.9	-3.6	-11.3	-11.6
Благоев.	-1.6	-1.8	-3.9	-4.1
Кюстендил	-9.5	-9.6	-19.3	-21.1
Перник	-9.2	-9.7	-22.8	-22.9
София-област	-4.0	-8.3	-8.5	-16.5

Данните от табл. 2 показват запазване на отрицателните стойности на естествения прираст на цялото население, но въпреки това е започнал процес на забавяне на темповете на неговото намаляване. За съжаление този извод не може да се направи и по отношение на отрицателния естествен прираст на селското население, който дори и съвсем незначително, но продължава да се увеличава. От районите на планиране изключение от тази тенденция правят само два: Югоизточният и Северният Централен.

Налице са съществени различия както между отделните райони на планиране, така и между различните области. С най-висок отрицателен естествен прираст на селското население за 2007 г. е Северозападният район (-20.6), а с най-ниска стойност - Североизточният (-8.2). Най-ниската и най-високата стойност на коефициента на естествения прираст на селското население, разгледан по области, са съответно -29.0 за Видинска и -2.5 за Кърджалийска област.

Върху формирането на количествената и качествена характеристика на човешкия потенциал в селата освен естественото движение важна роля играят и механичните преселвания на населението и поселищното направление на миграционните процеси, както и миграцията зад граница. Тенденцията към затихване на миграционните процеси вътре в страната и към намаляване на относителния дял на миграционния поток "село-град" продължава и сега (вж. табл. 3). Поради все по-малкия брой на живеещите в селата и особено на лицата от по-младите възрастови групи, този дял е спаднал от 34.3% през 1976-1985 г. на 24.7% през 2004 г. и почти се запазва неизменен до 2007 г., като възлиза на 22.0%.

Започналите драстични промени в българското земеделие в края на XX век повлияха в определена степен върху обхвата на преселванията от градовете в селата. Възстановяването на собствеността върху земята даде първоначален тласък към завръщане в селата на част от това население, което по различни причини ги беше напуснало през предишните периоди. Относителният дял на миграционния поток "град-село" през 1992-1993 г. достигна 23.4% при 13.3% до 1985 г. След това постепенно наблюдаваният ентусиазъм за завръщане по родните места започна да стихва и от 2004 г. делът на лицата, мигрирали от градовете в селата, се задържа на постоянно равнище от около 20%. През 2007 г. отново се наблюдава превес на заселилите се от градовете в селата в сравнение с мащаба на обратния поток от селата към градовете. Очевидно е, че новите предизвикателства пред развитието на селските райони подхранват определени надежди в част от градското население за по-добър живот на село. Заселването отново в селата е по същество ремиграционен процес, осъществяван предимно от хора в по-зряла възраст, за които градският начин на живот вече е загубил своята притегателна сила. Реинтегрирането на този тип преселници към селската среда и земеделската дейност вероятно ще породи проблеми, свързани с необходимата им квалификационна подготовка и практически опит в областта на агробизнеса, ако те се заемат с подобен вид работа.

Таблица 3

Структура на обхвата на населението в основните миграционни потоци през 2007 г.

Области	Град-град	Село-град	Град-село	Село-село
Благоевград	40.6	24.7	22.9	11.8
Бургас	42.0	16.9	31.2	9.9
Варна	39.7	18.3	33.3	8.7
В.Търново	45.1	20.1	24.7	10.1
Видин	31.2	23.0	33.9	11.9
Враца	27.9	25.2	34.9	12.0
Габрово	43.5	15.9	32.6	8.0
Добрич	33.2	28.7	21.7	16.4
Кърджали	28.7	33.1	15.7	22.5
Кюстендил	39.0	26.3	26.9	7.8
Ловеч	29.2	24.0	25.8	21.0
Монтана	33.9	26.6	275.7	11.8
Пазарджик	38.3	26.8	23.3	14.6
Перник	34.5	23.3	36.4	5.8
Плевен	39.3	24.2	26.3	10.2
Пловдив	39.3	22.1	30.0	8.6
Разград	27.4	26.5	18.1	28.0
Русе	41.4	22.9	28.1	7.7
Силистра	28.6	35.8	13.4	22.2
Сливен	35.6	23.6	25.8	15.0
Смолян	39.2	37.9	13.5	9.4
Област София-град	54.8	5.3	38.2	1.7
София-област	34.0	35.2	18.2	12.6
Ст. Загора	34.8	20.2	35.5	9.5
Търговище	28.0	29.4	23.2	19.4
Хасково	33.7	17.5	37.5	11.3
Шумен	34.3	24.7	26.3	14.7
Ямбол	40.5	26.2	23.2	10.1
Общо	38.2	22.0	28.7	11.1

Анализът на данните от табл. 3 показва, че не за всички области в еднаква степен важат направените изводи относно структурата на вътрешномиграционните направления. С най-голямо отклонение от общата тенденция в отрицателна посока е област Смолян, където практически делът на изселванията от селата в градовете достига 1/3 и е съизмерим с пагубните мащаби на изтичане на селското население, характерни за 70-те и 80-те години на миналия век. Имайки предвид, че средната гъстота на населението в района е под средната за страната – 40.6 човека на кв. км срещу близо 70 човека, може да се направи изводът, че на практика обезлюдяването на смолянските села продължава. От

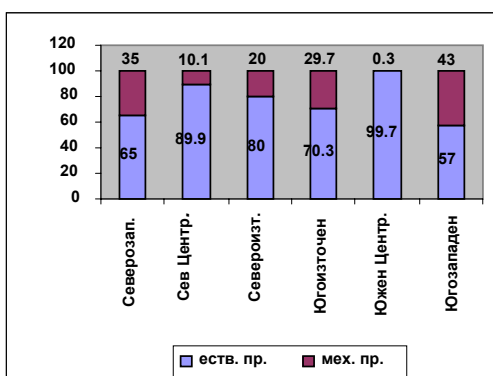
една страна, то е резултат от разположението на по-голяма част от тях върху планински и полупланински терени. От друга страна, този факт е показателен, че въпреки благоприятните екологични характеристики на областта (равнището на вредните емисии в атмосферата като серни и азотни оксиди, метан и др. е под средното за страната) и ценните природни дадености на селата в района, състоянието на икономическите, техническите, социалните и други видове условия на живот в тези труднодостъпни места продължават да ги правят непривлекателни като постоянно място за живеене. В родопските населени места от Смолянска област коефициентът на безработица е един от най-високите в България – 13.9 срещу 9% за страната през 2007 г. В някои общини на областта тя е още по-висока - например в типично селската община Борино достига 22.6% и т.н.

Дългогодишни изследвания на Института по аграрна икономика доказват, че най-съществената част от мигриралите лица сменят местоживеенето си поради търсене на подходяща и доходна работа. Промените в страната засегнаха най-пряко именно сферата на приложение на труда. Преструктурирането на икономическите сектори доведе до значителни размери на безработицата и засили стремежа на хората да се приспособят към новите реалности чрез преместване в по-големите населени места.

Чрез метода на индексния факторен анализ в неговата адитивна форма сме установили степента на влияние на естествения и механичния прираст върху изменението на числеността на населението по райони на планиране (фиг. 14 и 15).

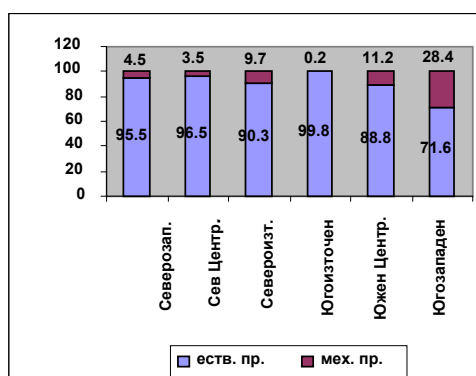
Фигура 14

Относителен дял на естествения и механичния прираст в изменението на общото население през 2007 г. (%)

Фигура 15

Относителен дял на естествения и механичния прираст в изменението на селското население през 2007 г. (%)

Както се вижда от фиг. 14 и 15, при формирането на човешкия потенциал естественият прираст има доста по-голямо значение в сравнение с

механичния. Този резултат може да се обясни с общото застаряване на българската нация, което води до високи стойности на коефициента на смъртност и съответно до ниска раждаемост. По същите причини съотношението между естественото движение и механичния прираст сред селското население е още по-силно изразено (фиг. 15). Това е характерно за почти всички райони на планиране. Изключение прави само Южният Централен регион поради включването на област Смолян в него с отбелязаната вече там по-голяма миграционна активност на селското население.

В механичното движение на населението засега не са включени лицата, мигрирали навън от страната. В съответствие с Регламент № 862/2007 на Европейския парламент и Съвета на Европейския съюз за по-пълното обхващане и оценяване на външната миграция от 2008 г. НСИ започва да провежда специализирано статистическо изследване. Така за 2006 г. общото външномиграционно салдо възлиза на 34 948 човека, като приблизително половината от тях са с престой извън страната до 3 месеца – 48.9%, следват тези с престой от 4 до 6 месеца и с най-незначителен дял са лицата с престой от 11 до 12 месеца – 2.4%.

Трябва обаче да се отбележи, че в официално публикуваната информация от НСИ относно динамиката на населението все още не са отразени резултатите от външната миграция както на национално, така и на регионално и областно равнище. По косвен път, имайки предвид възрастовата структура и потенциалните нагласи на селското население, може да се предполага, че изтичането на човешки ресурси от селата в чужбина е значително по-слабо, сравнено с градското население.

Според неофициални източници през последните години в селата се заражда процес на заселване на чуждестранни граждани на пенсионна възраст предимно от Англия. Въпреки че е нереалистично да очакваме по такъв начин да се решат демографските ни проблеми, при съвременните тенденции на все по-широка глобализация на основните сфери на общественото развитие този процес има своето икономическо и социално значение за понататъшното развитие на селските райони. Трансферът на финансов и социален капитал отвън би се отразил благоприятно в перспектива при условие, че наследниците на заселниците или част от тях повторят избора на своите родители по отношение на мястото на живеене, както и при положение, че се провежда необходимата адекватна политика за тяхното интегриране в обществото от страна на държавната и местната власт.

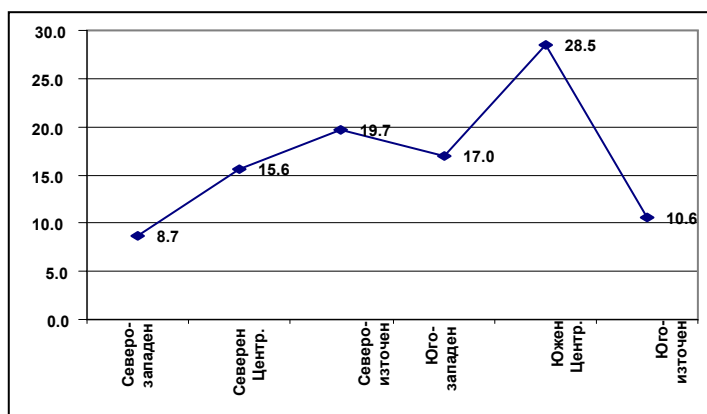
Процесите на естествено и механично движение на населението са довели до определено териториалното разпределение на живеещите в селата (вж. фиг. 16). Коефициентът на вариация между регионите е 7.1.

Най-голяма част от селското население е в Южния Централен район - близо 30%. По-малко - съответно 19.7 и 17%, са струпани в Североизточния и Югозападния район. Близък до тези стойности е относителният дял на селското население в Северния Централен район – 15.6%. Югоизточният район

има 238 хил. селски жители с относителен дял 10.6%, а най-малък е броят и относителният дял на това население в Северозападния район.

Фигура 16

Разпределение на селското население по райони на планиране през 2007г. (%)

Неравномерното разпределение на селското население по области е по-слабо изразено в сравнение с това по регионите на планиране (коефициентът на вариация е 1.5). В този случай се обособяват няколко групи. Най-много (16) са областите с население в селата от 50 до 100 хил. жители, като в тях живеят около 52% от цялото селско население на страната. Област Габрово е с най-малко селски жители - 27 хил. Най-голяма област по брой на селското население е Пловдивска със 185 хил. селски жители. Това е основната причина най-съществената част от него да е съсредоточена в Южния Централен район въпреки наличието на област Смолян в този регион. Втора по големина е Благоевградска област, където живеят 6.1% от цялото селско население у нас. Непосредствено след нея са областите Бургас, Пазарджик, Стара Загора, Плевен, София-област и Велико Търново, във всяка от които селското население наброява над 100 хил. човека.

Областите с най-висок дял на селското население спрямо общото в тях са Кърджали (58.7%), Силистра (55.2%) и Разград (53.8%). Както се вижда, повече от половината жители в тях живеят в прилежащите им села и по този показател те са типично селски. Естествено като предимно градски области се очертават София-столица, Варна, Габрово, Перник, Русе, Пловдив, Бургас и Хасково. В тях делът на селското спрямо общото им население варира в границите от 4.6% за София-столица до 29.7% за област Хасково.

В останалите области делът на селското в структурата на общото население е над 30% и по-малко от 50%. Сравнявайки резултатите от териториалното разположение на селското население по области с тези за дела му спрямо

общото в тях население, се наблюдават някои съществени различия. Например само три градски области - София-столица, Габрово и Перник, попадат в групата на тези с най-малък брой селски жители в структурата на общата численост на селското население. В същото време най-големите по степен на обхват на селското население области, каквито са Пловдивска, Бургаска и др., със селски жители над 100 хил. човека принадлежат към градския тип. Това на пръв поглед противоречие може да се обясни с по-големия размер на общата численост на населението в тези области.

*

От направения анализ на динамиката на общото и селското население през периода 2001-2007 г. в регионален и областен аспект могат да се направят следните по-важни изводи.

1. Демографската криза в българските села, въпреки че е част от общата демографска криза в страната, се проявява по-силно. За изследвания период единствено в Югозападния регион се наблюдава леко покачване на броя на общото за района население.

2. С най-висок темп на намаление на общото население се откроява Северозападният, а на селското - Северният Централен и Северозападният райони.

3. Областите, които са загубили най-много от човешкия си потенциал през разглеждания период, са Видин, Монтана и Враца; най-малко - Пловдив, Бургас и Варна, а област София-град е увеличила своето население с 5%.

4. С най-висок ръст в загубата на селско население се открояват областите Русе, Пазарджик, Монтана и Ямбол; с най-малко загуба на човешки ресурси са селата в областите Добрич, Сливен и Стара Загора, а броят на живеещите в селата в област София-град е нараснал с 5.8%.

5. Въпреки че е налице обща тенденция към намаляване на цялото население в страната и в преобладаващата част от регионите, много по-силно тази тенденция се проявява при селското население. Това важи за абсолютно всички райони на планиране, в т.ч и за Югозападния.

6. Още повече този извод е валиден за населението в селата от областите, в които се намират най-големите областни центрове: Пловдив, Варна, Русе, София-област, Плевен, Ямбол и др. Тези градове продължават да привличат и изтеглят население от по-малките населени места.

7. Селата, разположени около София-град, се различават по силата си на притегляне в сравнение с тези, намиращи се на територията на другите най-големи областни градове. Селата в тях продължават да понесат загуби на човешки ресурси за разлика от селата в непосредствена близост до столицата.

8. С по-голяма степен на значимост за намалението на селското население е отрицателният естествен прираст пред неговото механично движение. Това е характерно за всички райони на планиране.

9. Налице е затихване на вътрешномиграционните процеси. За повечето области в структурата на поселищните премествания обхващат на миграционния поток "град-село" през последните години незначително изпреварва потока "село-град". Изключение от тази тенденция правят областите Кърджали, Добрич и София-град.

10. По косвен път следва, че външната миграция има по-слабо въздействие върху динамиката на селското население в сравнение с влиянието ѝ върху градското.

11. Въпреки известното съживяване на част от селата и някои други малки населени места в резултат от изпълнението на различни правителствени и неправителствени проекти и програми за тяхното развитие, продължават да съществуват значителни диспропорции между малките и големите териториални единици.

12. Поради липсата на достатъчно като количество и качество население в селата целенасоченото и пълно усвояване на средствата от еврофондовете в съответствие със залегналите в Националния план за развитие на селските райони 22 мерки за развитие на селските райони може да се окаже само една несбъдната мечта.

13. За преодоляване на това положение са необходими промени в демографската политика и може би въвеждането на нетрадиционни, но по-ефективни мерки за драстично повишаване на раждаемостта. Например би могла многократно да се увеличи паричната сума при раждане и месечните детски надбавки, каквато е практиката в Германия, и майките да преминат на облекчен режим на работа.

14. В областта на миграционната политика е необходимо да се предприемат важни стъпки, целящи завръщането на хората от български произход, които живеят извън страната, или поне на част от тях. Усилията в близките години трябва да са насочени към мобилизиране на целия местен потенциал за усвояване на средствата от еврофондовете за подобряване на качеството на живот в селските райони. Подобряването на материалните условия и издигането на качеството на живот в българските села ще има силно притегателно въздействие върху формирането на потенциалните и реалните миграционни нагласи.

Използвана литература:

НСИ. Население, 2007.

НСИ. Районите, областите и общините в Република България, 2007.

НСИ. Статистически годишник, 2008.

НСИ. Изучаване на раждаемостта, <http://www.nsi.bg/Census/Razd2001.htm>

11.VI.2009 г.